

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Congressen

Een systemische blik op de diagnose autisme – Masterclass door Thomas Fondelli

Studiemiddag georganiseerd door de sectie PRT van de NVRG in samenwerking met de Rotterdamse kring
[Rotterdam, 22 april 2016]

Ilse van Zon

Thomas Fondelli is klinisch psycholoog en systeemtheoretisch psychotherapeut met een eigen praktijk, tevens opleider bij Autisme Centraal te Gent en de Interactie-Academie in Antwerpen.

Fondelli start de masterclass met de stelling dat een diagnose in het autistisch spectrum niet zomaar een benoeming is van een realiteit, maar ook invloed heeft op die realiteit. Zodra een diagnose de therapeutische ruimte betreedt, gaat dat mede het therapeutisch proces bepalen. Soms creëert dat mogelijkheden, terwijl het op andere momenten een ernstige belemmering kan vormen.

Fondelli neemt ons op interactieve en heel levendige wijze mee in zijn verhaal. Hij gaat op zoek naar manieren waarop we ons tot de diagnose autisme in het werken met paren kunnen verhouden. Eerst heeft hij het over de spagaat tussen de neurocognitieve verklaring van autisme en de inzichten uit de systeemtherapie. Daarna integreert hij enkele inzichten. Hij prikkelt met reflectieve uitspraken, acht zijn kennis van autisme niet zo van belang en maakt met zelfspot en humor dat de aandacht in de zaal niet verslapt.

Fondelli bespreekt de vraag waarom

systemisch kijken naar autisme van belang is. Hij vindt het belangrijk om te weten hoe de diagnose mensen raakt en soms vastzet. Net als velen van ons heeft Fondelli autisme leren kennen als een psychiatrische stoornis of neurologische ontwikkelingsstoornis met een aantal duidelijke probleemgebieden. Dat heeft tot de opvatting geleid dat mensen met autisme weinig gevoelsleven zouden hebben. In de klinische praktijk geven cliënten echter wel gevoelsreflecties. Ze passen dus niet altijd in het gangbare beeld. De focus op het individu, op de tekorten en het zogenaamde 'buitenstaandersperspectief' van begeleiders met een soms belerende insteek, sluiten daarmee onvoldoende aan bij hulpvragen van cliënten.

In de systemische psychotherapie ontdekte Fondelli een andere benaderingswijze. Er is vanuit deze benadering aandacht voor de zorgen van cliënten maar de focus ligt vooral op inzet, betrokkenheid en de door de cliënt ervaren werkelijkheid. Bovendien is de positie van de therapeut binnen de systemische benadering meer bescheiden ofwel 'niet-wetend'.

De verschillen tussen de twee benaderingen maakten dat Fondelli in een spagaat terechtkwam en zichzelf de vraag stelde: hoe kan ik een expert op gebied van autisme en een goede systeemtherapeut zijn? Hij dacht eerst het autisme met systeemtheoretische concepten te kunnen verklaren maar dat sloot daarmee, net als de neurocognitieve theorieën, andere benaderingen uit. In de afgelopen jaren is hij tot de conclusie gekomen dat hij de systeemtheorie vooral moet gebruiken als kader om te reflecteren over wat er zich

tussen mensen afspeelt en wat dat met mensen doet. Hij wil zich verhouden tot de gehele diagnose in plaats van de stoornis in engere zin, omdat de diagnose ruimte laat voor relationele duiding van de ervaren klachten. De stoornis geeft een veelal negatieve focus op de mens met autisme met een verengend effect op de identiteit van cliënt en partner.

Fondelli's bespreking is niet zozeer vernieuwend maar geeft een verdiepend systeemtheoretisch kader dat ruimte laat voor andere invalshoeken. Inspirerend voor mezelf als systeemtherapeut is dat ik het genoemde belemmerende effect in therapie herken. Ik stap soms in dezelfde valkuil en dreig zo andere benaderingen dan de systeemtheoretische uit te sluiten.

De bespreking van Fondelli geeft ordening en verruiming. Hij geeft aan dat de diagnose afhangt van de samenhang die mensen opmerken, oftewel met welke 'bril' ze kijken. Om autisme te kunnen zien heb je in deze tijd een psychiatrische bril nodig. Psychiatrische diagnoses worden nu breed gedragen. Soms ontmoet je mensen die zich erkend voelen door de diagnose, terwijl anderen juist weerstand ervaren. Iedereen heeft wel een idee over autisme, de mensen in de rij bij de bakker, maar ook de echtgenote die autisme bij haar man vermoedt. Er is volgens Fondelli sprake van 'diagnostische inflatie'. Er ontstaan meerdere werkelijkheden die in de kamer van de therapeut tot ingewikkeldheden kunnen leiden. Zo kan er weerstand ontstaan bij de echtgenote als de therapeut een andere bril dan autisme opzet.

Onmacht en het gevoel geen vat op zichzelf of anderen te hebben, kunnen ertoe leiden dat er naar een diagnose als autisme gegrepen wordt. Ze geeft erkenning en hoop op verandering. Zelfs een vermoeden van autisme bij een van de partners heeft zodoende invloed op de

realiteit. De diagnose kan echter gaan knellen in de behandelkamer als je te snel met de diagnose meegaat en deze als insteek gebruikt.

Fondelli probeert paren de boodschap te geven dat zo'n diagnose heel legitiem kan zijn, maar probeert op zoek te gaan naar de betekenis ervan in hun context. Beide partners moeten zich gehoord voelen. Het heeft de voorkeur om een dialoog te voeren over de werkelijke zorgen van mensen. Inspiratiebron voor het verbreden van therapeutische gesprekken is voor Fondelli (2007, 2009) de sociale representatietheorie van Moscovici (1984). In deze theorie wordt aangegeven hoe communicatiepatronen in de samenleving kunnen zorgen voor representaties of opvattingen die gemeengoed worden.

Voor Fondelli verheldert de theorie hoe de verhalen van cliënten over wat ze hebben meegemaakt, de pijn die ze ervaren en de opvattingen die ze erop nahouden, steeds verbonden zijn met een ruimere gemeenschap. Betekenisgeving maakt dat mensen zich op bepaalde wijze positioneren. In het behandelproces kunnen onuitgesproken maar wel gevoelde betekenissen maken dat iemand zich daarmee positioneert. Een voorbeeld is de echtgenote met de overtuiging dat haar man autisme heeft en vindt dat het daarover moet gaan in behandeling. Een andere ingang kan voor haar de betekenis krijgen dat ze niet serieus genomen wordt of dat ze zich zelfs beschuldigd voelt. De echtgenote kan zich hierdoor stevig positioneren ten aanzien van de gebruikte focus in behandeling. Circulaire vragen stellen aan beide partners helpt bij het openen en verbreden van de dialoog. De meer psychiatrische insteek nodigt volgens Fondelli vaak uit om mee te gaan in het belerende model en versterkt de soms gevoelde ongelijkwaardigheid bij mensen.

Een systemische blik op de diagnose autisme – Masterclass door Thomas Fondelli

Wat werkt er dan wel als de diagnose autisme speelt en knelt? In het veld van betekenissen is het volgens Fondelli van belang dat de therapeut zich positioneert als relatietherapeut met kennis van de theorie over autisme en niet als autisme-deskundige.

Naast het stellen van een duidelijk kader in het therapieproces moet de therapeut ook besef van ordening hebben omdat werkelijkheden kunnen verspringen. Het is geen kwestie van juist of fout. Het autistisch denkkader is niet slecht, maar onderzoekende vragen, zoals over de zorgen van beide partners, helpen soms beter.

De inzet van cliënten kan een mooie ingang zijn. Alle gedrag kan namelijk beschouwd worden als een vorm van inzet en betrokkenheid. Ook kan het zoeken naar visies op autisme verbindend werken, zoals het zien van autisme als 'ondertitels nodig hebben' of als extreme vorm van 'mannelijk denken'.

Psycho-educatie moet niet zozeer gezien worden als het geven van informatie, maar meer als het aanreiken van een visie die aansluit, verbindt en verruimt.

Als laatste noemt Fondelli het belang van het ontwikkelen van creativiteit in taal, niet omdat iemand autistisch is maar gewoon omdat het afstemming creëert. Voorbeelden zijn: beeldend praten, het perspectief van cliënten verkennen, ondertitels geven bij je vragen, vertragen van het

tempo in het gesprek en weergeven van patronen en structuren ('mathematiseren').

Bij het applaus denk ik na over wat Fondelli ons tot slot mee geeft. Hij hoopt dat we vertrekken met het idee dat ons 'buikgevoel' er mag zijn en dat we daarmee verder gaan. Die uitspraak raakt me, het geeft erkenning aan een gevoel dat al jarenlang bestaat en waarschijnlijk ook bij vele andere aanwezigen. Willen we in een knellende dynamiek toch tot verruiming komen, dan blijven ons instinct en nieuwsgierigheid dus belangrijke therapeutische instrumenten.

Ilse van Zon werkt als gz-psycholoog en systeemtherapeut bij Dr. Leo Kannerhuis en bij ZONpraktijk. E-mail: i.vanzon@leokannerhuis.nl

Literatuur

- Fondelli, T. (2007) Aan de slag met de diagnose autisme. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 25(2), 113-129.
- Fondelli, T. (2009) "Men" weet meer dan je denkt – Over sociale representaties. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 27(3), 295-316.
- Moscovici, S. (1984). The phenomenon of social representations. In R.M. Farr and S. Moscovici (Eds.), *Social Representations*. Cambridge, England: Cambridge University Press.